

ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE SİSİTEMİNİN TANIMI KAPSAMI VE ATATÜRK İLKELERİ

Atatürkçülük hakkında pek çok tanım vardır. Ancak burada ortak olan iki nokta; Atatürk'ün düşüncelerini uygulamak ve Türkiye'yi çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmaktır. Bu çerçevede, Atatürkçülük, Atatürk'ün düşüncelerinden ilham alan ve Türk milletini akıl ve bilimin rehberliğinde ve çağın değerlerini benimseyerek çağdaş medeniyet düzeyine çıkarmayı amaçlayan bir çağdaşlaşma modelidir. Atatürk'ün sadece şu sözü, düşüncelerini ve hedeflerini anlamaya yarayacaktır: *“Ben manevi miras olarak hiçbir dogma, hiçbir donmuş ve kalıplaşmış kural bırakmıyorum. Benim manevi mirasım, bilim ve akıldır. Zaman süratle dönüyor, milletlerin, toplumların ve kişilerin saadet ve bedbahtlık telakkileri bile değişiyor. Böyle bir dünyada, asla değişmeyecek hükümler getirdiğini iddia etmek, aklın ve bilimin gelişimini inkâr etmek olur. Benim Türk milleti için yapmak istediklerim ve başarmaya çalıştıklarım ortadadır. Benden sonra, beni benimsemek isteyenler, bu temel eksen etrafında akıl ve bilimin rehberliğini kabul ederlerse, manevi mirasçılarım olurlar.”*

Atatürkçülüğü, bir bütün olarak kabul etmek, onu anlamının birinci şartıdır. Atatürk'ü devrinden ve şartlarından ayrı düşünmek mümkün değildir. Onun gösterdiği hedefler ve yöntemler bugün de Türk milletinin ihtiyaçlarını karşılayacak niteliktedir. Atatürk ilkeleri içerisinde yer alan İnkılapçılık da, değişen şartlara ayak uydurabilmeyi öngörmektedir.

Atatürk'ün dünya görüşünün oluşmasında, yetiştiği ortamı ve dönemin şartlarını göz önünde tutmak gereklidir. Öğrencilik yıllarından itibaren memleket meseleleri hakkında kafa yoran, arkadaşlarıyla tartışmalar yapan Atatürk, fikri bakımdan kendisini geleceğe hazırlamıştır. Dolayısıyla, 1919-1923 arasında Türk milleti için ölüm kalım savaşının zaferle sonuçlanması, Mustafa Kemal'in, Atatürk olarak, beynindekileri eyleme geçirme gücüne ulaştığı dönemdir. Ancak burada da vurgulanması gereken nokta, Atatürk de, düşünce bakımından olgunlaşmış ve doğal olarak düşüncelerinde değişiklikler meydana gelmiştir ki, bunlar bir çelişki veya tutarsızlık değildir. Atatürkçülük, Atatürk'ün ölümüyle bitmiş bir çağdaşlaşma hareketi değildir.

ATATÜRK İLKELERİ

Bugün anayasamızda da belirtilen ve Atatürkçülük ya da Kemalizm denildiği zaman, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliğini oluşturan Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılapçılık Türk Devrimi'nin düşünce sistemini oluşturan altı ilkedir. Bu ilkeler 1937'de anayasaya girmiştir. Ancak pek çok araştırmacının vurguladığı gibi, Atatürkçülüğü sadece bu altı ilkeye hasretmek doğru olmayacaktır. Siyasal içerikli olduğu kadar, toplumun sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı ile doğrudan ilgili olan Atatürk ilkelerinin her biri ayrı özellikler taşımakla birlikte, birbirlerini tamamlayan ve ortak değerleri de içermektedir. Türkiye'nin çok partili hayata geçmesi ve Atatürk'ün, hemen her konuşmada savunduğu diğer değerleri de göz ardı etmemek gerekir. “Bütünleyici İlkeler” olarak isimlendirilen bu ilkelerin bazı düşünsel öğelerinden de söz etmek mümkündür. Bunlar kısaca şöyle özetlenebilir:

• TAM BAĞIMSIZLIK

Tam bağımsızlık, Atatürk'ün ve Atatürkçülüğün en önemli ve vazgeçilmez esaslarından biridir. Milli Mücadele “Ya İstiklal ya ölüm” parolası doğrultusunda bu hedefe ulaşmak için verilmiş, zaferden sonra da bu ilkenin korunması en önemli amaç olmuştur.

Atatürkçü düşüncenin temelini tam bağımsızlık oluşturmaktadır. Esas olan Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu esasın ancak tam bağımsız olmakla

sağlanabileceğine inanan Atatürk'e göre, zengin de olsa bağımsızlıktan mahrum bir millet, medeni dünya karşısında uşak olmaktan daha iyi bir muameleye layık olamaz. Atatürk, 1921'deki bir konuşmasında tam bağımsızlığı şu şekilde tanımlamıştır : *“Tam bağımsızlık denildiği zaman, elbette siyasi, mali, iktisadi, askeri, kültürel ve benzeri hususta tam bağımsızlık ve tam serbestlik demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan mahrumiyet, millet ve memleketin gerçek anlamıyla bütün bağımsızlığından mahrumiyet demektir.”*

- **MİLLİ EGEMENLİK**

Milleti kendi geleceğine hakim kılmak esası demek olan milli egemenlik, Atatürk'ün ve Atatürkçülüğün tam bağımsızlıkla iç içe geçmiş ikinci büyük ilkesidir. Bu ilkeye göre, egemenlik kayıtsız şartsız milletindir ve hiçbir mana, hiçbir şekil ve hiçbir surette ortaklık kabul etmez. Milli irade, milli egemenlik gibi kavramlar, siyasi hayatımıza Milli Mücadele dönemi ile birlikte etkinlik kazanmıştır. Atatürk bakımından milletin iradesini kullanacağı rejim olarak da Cumhuriyet ve demokrasi benimsenmiştir.

- **ÇAĞDAŞLAŞMA**

Çağdaşlık; yaşanan dönemin maddi ve manevi esasları ön planda tutulmak üzere bireyin yahut toplumun ihtiyaçlarını karşılamada en başarılı, en yüksek ve en ileri düzeye ulaşmak için yaşanan süreci ifade etmek için kullanılmaktadır. Çağdaş bir toplum, aynı zaman diliminde bulunan diğer toplumlara göre kendi bireylerinin ihtiyaçlarını daha büyük bir başarı ile karşılamayı becerebilen toplumdur. Çağdaş birey ise böyle bir toplum modeli ile uyum içinde yaşamayı benimsemiş ve becerebilen kişilere verilen sıfattır.

- **AKIL VE BİLİM**

İnsanın, aklı ile hayatı ve gerçekleri anlama yeteneğine inanması olarak tanımlayabileceğimiz akılcılık, Atatürk'ün ve onun düşünce sistematığının en önemli özelliği ve belirlenen çağdaşlaşma gibi hedeflere ulaşabilmek için izlenen yol göstericisidir. Bunun anlamı ise milli, milletlerarası sorunlara duygusal ve dogmatik açıdan, peşin hüküm ve kalıplarla değil, akılcı, bilimci ve pragmatik bir yaklaşımla eğilmektir. Genel olarak bu yaklaşımlarda insanlığın karşılaştığı sorunlara çare bulmak için, durum ve şartlar her çareye başvurularak incelenip gözden geçirilir, gerçeklere ve ihtiyaçlara uygun tartışma ve muhakeme sonunda bir karara varılarak uygulamaya başlanır. Burada egemen olan unsurlar, mantık ve akıldır. Atatürkçü düşünce, akılcılığa, bilim ve teknolojiye dayanarak Türk devlet hayatını, eğitim sistemini, fikir hayatını, ekonomik hayatını ve bunların değerlerini, hedeflerini, toplumsal ve hukuki yapısını, yönetim esaslarını tespit etmiştir. Atatürkçü düşüncede akılcılığın temel taşları bilim ve teknolojidir. Bilimsellik; devlet ve toplum hayatında, kişisel hayatta bilimi öğrenme, değerlendirme ve uygulamak demek olup, olaylara bilimsel esaslara göre bakmayı, gerçeği bilimsel yöntemlerle araştırarak bulmayı, bundan sonuç çıkarmayı esas almaktadır.

1. CUMHURİYETÇİLİK

Atatürk ilkeleri bir bütün olmakla birlikte, Cumhuriyetçilik diğer ilkelerin merkezi durumundadır. Tarihimizde cumhuriyet düşüncesi II. Meşrutiyet devrinde bazı yazarlar tarafından dile getirilmişse de, bunu bir yönetim biçimi olarak seçen ve uygulayan Atatürk olmuştur.

Cumhuriyet kelimesi Arapça “cumhur” kelimesinden gelmektedir. Cumhur, halk, ahali, topluluk demektir. Cumhuriyet yönetimi de kısaca, halka ait, millet topluluğuna ait rejim anlamı

taşımaktadır. Cumhuriyetin en belirgin özelliği, devleti yönetenlerin tümünün seçimle işbaşına gelmesidir. Cumhuriyetin başka bir tanımı ise, “Yönetenlerin yönetme hakkını yönetilenlerden aldığı rejimdir.” Cumhuriyet; devlet şekli olarak, egemenliğin milletin tümüne ait olmasını, hükümet şekli olarak da, seçim ilkesinin benimsenmiş olmasını ifade eder. Bu tanım çerçevesinde, cumhuriyet ile milli egemenlik düşüncesi arasında yakın bir ilişki vardır. Milli Mücadele döneminde, özellikle TBMM’nin açılmasından sonra egemenliğin kaynağı millet olmuştur.

Atatürk tarafından Türkiye’de cumhuriyetin yönetim biçimi olarak seçilmesinin nedenleri vardır. Birincisi, çağın cumhuriyet yönetimleri çağı olmasıdır. Ayrıca, saltanata dayalı bir yönetimden yeni bir rejime geçilirken, milletin yönetime katılacağı bir rejimin tercih edilmesi gerekirdi ki, bunu en iyi gerçekleştirecek olan rejim cumhuriyettir. Atatürk: *“Çağdaş bir cumhuriyet kurmak demek, milletin insanca yaşamasını bilmesi, insanca yaşamanın neye bağlı olduğunu öğrenmesi demektir”* sözleriyle, milletin ihtiyaçlarını karşılayacak çağdaş rejim olarak cumhuriyeti göstermiştir.

Türk milleti ruhen cumhuriyetçidir. Orta Asya Türk devletlerindeki kurultaylar, Türklerin demokrasiye yatkınlığını ortaya koymuştur. Atatürk de daha gençlik dönemlerinden itibaren cumhuriyetin Türk ulusu için en uygun yönetim şekli olduğunu görmüş ve Türk milletinin karakter ve adetlerine en uygun olan idarenin cumhuriyet idaresi olduğunu vurgulamıştır.

TBMM’nin açılması sonucu, Anadolu’da ulusal egemenliğe dayanan yeni bir Türk devletinin kurulması, cumhuriyete giden yolda önemli kilometre taşlarından birisi olmuştur. 1921’de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 1. Maddesinde yer alan egemenliğin ulusa ait olduğuna dair hüküm ise bu devletin rejiminin cumhuriyet olduğunun ifade edilmesi açısından önemlidir. Bağımsızlık Savaşı’nın askeri yönünün başarıyla sona ermesi ve Mudanya Mütarekesi’nin imzalanmasıyla 1 Kasım 1922’de Saltanat kaldırılarak, Lozan Antlaşması’nın ardından Cumhuriyet ilan edilmiştir. Bu şekilde Cumhuriyetin ilan edildiği 29 Ekim 1923’te daha önce doğmuş olan rejimin adı konulmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk, kurduğu cumhuriyetin demokrasi ile güçlenmesi için yoğun çaba sarf etmiş ve konuşmalarında cumhuriyet ile demokrasiyi çoğu zaman eşanlamli olarak kullanmıştır. Her cumhuriyetin demokratik olmadığını bildiği halde onun böyle bir iç içelik görmesinin nedeni, cumhuriyetin, demokratik niteliklerle zenginleştirilmesini istemesinden ileri gelmiştir. Cumhuriyetçilik ile Halkçılığın beraber yorumu demek olan demokrasi ve seçim gerçeği, Türk toplumu için vazgeçilmezdir. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan denemelere rağmen, demokrasilerin olmazsa olmaz kuralı olan çok partili hayata geçilememiştir. Ancak bu demokrasinin bir ideal olarak savunulmadığı ve hedeflenmediği anlamına gelmez. Başarısız olursa da, bu denemelerin sonraki dönemde Türkiye’de çok partili hayata kansız ve normal yollardan geçilmesine katkısı olduğu inkâr edilemez.

2. MİLLİYETÇİLİK

Fransız İnkılabı’nın getirdiği evrensel değerlerden olan milliyetçilik, Osmanlı Devleti’nde azınlıkların kendi devletlerini kurmak amacıyla bağımsızlık hareketlerini başlatmalarına yol açmıştır. Osmanlı Devleti de, azınlıkların milliyetçi hareketlerini önlemek için Osmanlıcılığı politika olarak uygulamıştır.

Çok milletli bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti’nde Türk aydınları, devletin parçalanmasını hızlandıracağı endişesiyle siyasal milliyetçilik yapmaktan çekinmişlerdir. Bu nedenle Türk milliyetçiliği

ilk dönemlerde edebiyat alanıyla sınırlı kalmıştır. İttihat ve Terakki, I.Dünya Savaşı'na girerken, Türkçülüğü bir devlet politikası olarak benimsemiştir. Ancak bu milliyetçilik dış boyutu da olan bir milliyetçilik anlayışıdır.

Birinci Dünya Savaşı sonunda işgaller döneminde milliyetçilik, Türklerin bağımsız yaşama mücadelesinin ifadesi; yeni bir devletin kuruluşu aşamasında Misak-ı Milli ile sınırlanmış bir geçeklik ve daha geniş anlamda Türk Devrimi bütünü içinde, devrime yön veren temel ilkelerden birisi olmuştur.

Millet; aynı değerlere inanan insan topluluğudur. Diğer bir ifadeyle, geçmişten getirdiği maddi ve manevi değerleri geleceğe de taşıma arzusu olan taşıyan insan topluluğuna millet denir. Milliyetçilik düşüncesi de millet gerçeğinden hareket eder. Bu noktadan hareketle milliyetçiliği; bir kişinin kendisini bir millete mensup hissetmesi ve o milletin gelişimi, kalkınması ve ilerlemesi için çalışması olarak tarif edebiliriz.

Atatürk Milliyetçiliği, Türk milleti gerçeğinden hareket eder. Atatürk'ün millet anlayışı, Fransız düşünürü Ernest Renan'ın savunduğu subjektif millet anlayışına yakındır. Atatürk'e göre millet; *"Aralarında dil, kültür ve ülkü birliği olan insan topluluğudur."* Atatürk, millet hakkındaki bu genel tanımlarını yaptıktan sonra da, Anadolu'da yaşayan bütün insanları kucaklayan Türk milleti tanımını şöyle yapmıştır: *"Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir."* Atatürk bu tanımdan sonra, her millette bulunmayan ve Türk milletinin oluşumunda etkili olan şu unsurları eklemiştir: Siyasi varlıkta birlik, dil birliği, yurt birliği, ırk ve menşe birliği, tarihi ve ahlaki akrabalık. İçeride ulusal birlik ve bütünlüğü esas almış: *"Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu ve Makedonyalı, hep bir ırkın evlatları, hep aynı cevherin damarlarıdır"* demiştir.

Atatürk hem Milli Mücadele hem de Cumhuriyet döneminde milliyetçiliği hep vurgulamıştır. Türk milliyetçiliğini 1930'da şu şekilde tanımlamıştır. *"Türk milliyetçiliği, ilerleme ve gelişme yolunda ve beynelmilel temas ve münasebetlerde, bütün muasır milletlere eşit ve onlarla bir ahenkte yürümekler beraber, Türk toplumunun hususi seciyelerini ve başlı başına müstakil hüviyetini muhafaza etmektir."* Atatürk'ün bu sözlerinden de anlaşılacağı gibi, Türk milliyetçiliği ilerlemeye ve gelişmeye açık olduğu gibi, başka milletlere de saygılıdır. Bu bağlamda, Atatürk milliyetçiliği çağdaş, insancıl ve barışçıdır.

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışında "yurt birliği" ve "vatan sevgisi" düşüncesinin büyük rolü olmuştur. Atatürk vatan sevgisi hakkında şunları söylemiştir. *"Türklerin vatan sevgisiyle dolu olan göğüsleri düşmanların melun ihtiraslarına karşı daima demirden bir duvar gibi yükselecektir."*

Cumhuriyet'in ilanından sonra, başta dil ve tarih olmak üzere Türk milletine milli bir kimlik vermek için yoğun çaba sarf edilmiştir. Atatürk bir konuşmasında şunları söylemiştir: *"Dünyanın bize hürmet göstermesini istiyorsak, evvela bizim kendi benliğimize ve milletimize bu hürmeti hissen, fikren, fiilen, bütün davranış ve hareketlerimizle gösterelim. Bilelim ki, milli benliğini bulmayan milletler, başka milletlerin aavidir."* Yine bir başka konuşmasında dilin ve Türkçenin büyük önemine vurgu yaparak :*"Milliyetin çok bariz vasıflarından biri dildir. Türk milletindenim diyen insan, her şeyden evvel mutlaka Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan Türk kültürüne, topluluğuna bağlılığını iddia ederse buna inanmak doğru olmaz."* Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu, Türklerde milliyetçilik düşüncesinin sağlamlaşmasında önemli hizmetler yapmışlardır. Kapatıldığı 1932 yılına kadar Türk Ocakları da milliyetçi düşüncenin topluma mal edebilmesi için çalışmalar yapmıştır.

Başka milletlerin yaşama hakkına saygı gösteren Atatürk: *"Bize milliyetçi derler, fakat biz öyle bir milliyetçiyiz ki, bizimle işbirliği eden bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz"* sözleriyle de milliyetçilik anlayışının barışçılığa dayandığını, yayılcılığı reddettiğini vurgulamıştır.

3. HALKÇILIK

Aynı ülkede yaşayan aynı uyrukta olan insanların oluşturduğu topluluğa halk denir. Atatürk ilkelerinden Cumhuriyetçilik ile yakın ilgisi olan Halkçılık, Milli Mücadele devam ederken ortaya konulmuştur. Atatürkçü düşünce sistemi içinde Halkçılık, Milli Mücadele hareketini canı pahasına yapan Türk milletinin, zaferden sonra yönetime ortak olması ve geri kalmışlığı kırma çabasının adıdır.

Milli Mücadele'nin ilk anayasası olan 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu meydana gelmiştir. Bu anayasanın birinci maddesinde, "Hâkimiyet, kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayanır" denilmek suretiyle, Halkçılık ilkesi ön plana çıkarılmıştır.

Atatürk, Milli Mücadelede ve Cumhuriyet dönemlerinde yaptığı konuşmalarında en çok, halk ve halkın yönetime sahip olmasından söz etmiştir. Halk kelimesini çoğunlukla millet ile eş anlamlı olarak kullanan Atatürk, İstiklal Savaşı'nda halkın egemenliğine sahip çıkmasını her fırsatta dile getirmiştir.

Atatürk bir konuşmasında: *"Bizim hükümet şeklimiz tam bir demokrat hükümettir. Ve lisansımızda bu hükümet halk hükümetidir diye yad edilir."* Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti hakkında da şunları söylemiştir: *"Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti bir halk hükümetidir. Memleket menfaatlerine ait konularda milletle hükümet arasında vazife itibarıyla ortaklık vardır."*

Demokrasiyi, halkçılık ve millet egemenliği ile eş anlamlı olarak gören Atatürk'ün Halkçılık ilkesinin birinci amacı, Türkiye'de siyasi demokrasiyi gerçekleştirmektir. Atatürk, çağın evrensel değerlerini özümsemiş biri olarak, demokrasinin olmazsa olmazı çok partili hayatın gerekli olduğunu savunmuştur. Daha önce de söz edildiği gibi bunun için yapılan deneyimler başarısızlıkla sonuçlanmış olsa da, bazı yabancı yazarların da belirttiği, demokrasiden yararlanarak diktatörlüklerini kuran Hitler Almanya'sında ve Mussolini İtalya'sında bunu görmek mümkün değildir. Ayrıca tek parti yönetimi Atatürk tarafından hiçbir zaman ideal yönetim biçimi olarak da görülmemiştir. Daha 1924 yılında yabancı bir gazeteye verdiği demeçte, *"Milli egemenlik esasına dayanan ve özellikle cumhuriyet idaresine malik bulunan memleketlerde siyasi partilerin varlığı tabiidir. Türkiye Cumhuriyeti'nden de, birbirini denetleyen partilerin doğacağına şüphe yoktur."*

Atatürk'ün Halkçılık ilkesi, bireyler arasında hiçbir hak ayrılığı görmemeye, topluluk içinde hiçbir ayrıcalık kabul etmemeye, halk adı verilen tek ve eşit bir varlık tanımaya yönelik tutum ve görüştür. Halkçılık ilkesine göre, hiçbir kişiye, gruba veya zümreye ayrıcalık tanınmaz. Bu bağlamda halkı oluşturan bütün bireyler birbirine eşittir. Bu eşitlik anlayışından hareketle, Marksizmin öngördüğü sınıf mücadelesini reddeder ve toplumsal dayanışmayı benimser. Ona göre, sınıflar yoktur, mesleki gruplar vardır *"Bizim halkımız menfaatleri birbirinden ayrılır sınıflar halinde değil, bilakis mevcudiyetleri ve çalışmalarının sonuçları birbirine lazım olan olan sınıflardan ibarettir."*

Atatürk'ün Halkçılık ilkesi, sosyal devlet anlayışını gerçekleştirmek ve "milletin efendisi" olarak nitelediği başta köylüler olmak üzere, bütün toplumu kucaklamak amacına dönüktür. Atatürk Fransa'dan yayılan, "Modern toplumlar arasında sınıf çatışmasının zorunlu olmadığını, aksine, sınıflar arası dayanışmayla sosyal dengenin sağlanacağını" savunan Dayanışmacılık (Solidarizm) fikrini benimsemiştir.

4. DEVLETÇİLİK

Atatürk ilkelerinden Devletçilik; güçlü ve çağdaş bir devlet kurmayı ve Atatürk'ün ifadesiyle, “askeri zaferleri iktisadi zaferlerle taçlandırmayı” amaçlamıştır. Osmanlı Devleti'nin ekonomik bakımdan geri kalmasının yarattığı dramı yaşamış bir neslin çocuğu olarak Atatürk, güçlü bir devletin ekonomisinin güçlü olmasıyla mümkün olabileceğini görmüştür.

Devletçilik ilkesi, diğer beş ilkeye göre daha geç belirmiş ve sistemleştirilmiştir. Türkiye’de 1923-1929 arasında, temel hizmetlerin ve yatırımların devlet eliyle gerçekleştirildiği ancak, özel sektörün de desteklendiği bir ekonomi politikası uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak ağır sanayi tesislerinden yoksun, yeni savaştan çıkmış ve dış borç ödemek zorunda bir ülke olan Türkiye’de hedeflere tam olarak ulaşıldığını söylemek mümkün değildir. Özel sektör, desteklenmesine rağmen yeterince sermaye sahibi ve birikimi olmaması bu kesimden beklenenleri gerçekleştirememiştir. Atatürk “Yabancı sermayeye düşman olduğumuz sanılmasın” diyerek, yabancı sermaye girişine açık kapı bırakmasına rağmen, yeterince yabancı sermaye de gelmemiştir. Bütün bunlara ilaveten 1929 dünya ekonomik krizinin patlak vermesi, Türkiye’yi yeni ekonomik tercihlere zorlamıştır.

Türkiye’deki Devletçilik, uygulamaları ve sonuçları itibariyle özgündür. Avrupa’daki Liberalizm ve Sovyetler Birliği’ndeki Kollektivizmden farklı olarak, kendine özgü bir politika olarak benimsenmiştir. Atatürk’ün de sık sık ifade ettiği gibi mutedil (ılımlı) bir devletçiliktir ve doktriner değildir. Atatürk Devletçilik politikasını şu şekilde anlatmıştır: *“Türkiye’nin tatbik ettiği Devletçilik sistemi, XIX. asırdan beri sosyalizm teorisyenlerinin ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu, Türkiye’nin ihtiyaçlarından doğmuş, Türkiye’ye has bir sistemdir. Devletçiliğin bizce manası şudur; Fertlerin hususi teşebbüslerini esas tutmak, fakat büyük bir milletin bütün ihtiyaçlarını ve birçok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak, memleket iktisadiyatını devletin elinde almak. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türk vatanında asırlardan beri ferdi ve hususi teşebbüslerle yapılmamış olan şeyleri bir an evvel yapmak istedi ve kısa bir zamanda yapmaya muvaffak oldu. Bizim takip ettiğimiz bu yol, görüldüğü gibi liberalizmden başka bir yoldur.”*

Atatürk devletçiliğinin amaçları ve belirgin nitelikleri şunlardır: Türk devletini ve toplumunu çağdaş bir yaşam düzeyine yükseltmek, toplumun refahını arttırmak, ekonomiyi canlandırmak, halkın ihtiyaçlarını göz önünde tutarak bu doğrultuda planlamalara gitmek, ekonomide tam bağımsızlık anlayışını hakim kılmak ve uluslararası ilişkileri de ekonomi ile birlikte düşünmek, özel sektörü esas almakla birlikte, ülke kalkınmasında özel sektörün ilgi göstermediği ya da gücünün yetmediği alanlarda yatırım yapmak, ülke içi ekonomik faaliyetleri bütünleştirecek, ulusal pazarın oluşmasını sağlayacak faaliyetlere önem vermek.

Devletçiliğin ekonomi politikası olarak benimsenmesinden sonra 1933’te, Birinci Beş Yıllık Plan hazırlanmıştır. 17 Nisan 1934’te yürürlüğe giren Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı’nın temel hedefleri, temel hammaddeyi yurt içinde üretilen sanayi tesislerinin kurulması, büyük sermaye ve ileri teknoloji gerektiren projelerin uygulanması ve kuruluş kapasitelerinin iç tüketimi karşılayacak düzeyde tutulması. Bu planın uygulanmasıyla; Malatya Kayseri, Nazilli, Bursa bez fabrikaları açılmıştır. Gemlik’te ipek, İzmit’te kâğıt ve Paşabahçe’de cam ve şişe fabrikaları hizmete girmiştir. Karabük’te ağır sanayi kurulmaya başlanmıştır. Sümerbank ve Etibank eliyle yeraltı zenginliklerimizin değerlendirilmesine çalışılmıştır. 1936’da hazırlanan İkinci Beş Yıllık Plan, II. Dünya Savaşı’nın patlak vermesi üzerine uygulanamamıştır.

5. LAİKLİK

Laik kelimesi Yunanca “Laikos” ve Latince “Laicus” sözcüklerinden gelmektedir: “ kiliseye mensup olmayan, ruhani veya dini olmayan düşünce, kurum” anlamına gelmektedir. Laiklik, dinsizlik ya da din karşıtlığı olmadığı gibi, din ile ilgili hususların, kendi kutsallığına bırakılması ve din ile sosyal hayat arasındaki dengenin sağlanmasıdır. Fransız İnkılabı’nı hazırlayan Aydınlanma felsefesinde laiklik kavramı, dini kurum ve kuralların devlet ve toplum hayatındaki etkinliğini ortadan kaldırma hareketi olarak savunulmuştur. Fransız İnkılabı’nın önündeki iki engelden birisi olan kilise, ihtilalden sonra sadece dini bir kurum haline getirilmiş ve siyasal yetkileri elinden alınmıştır. Böylece Avrupa devlet sisteminde laiklik, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak ortaya çıkmıştır.

Avrupa kökenli değerlerin Osmanlı Devlet sistemine yoğun olarak girdiği Tanzimat devrinde, eski sistemin yanı sıra, bazı laik uygulamalar da başlatılmıştır. Ancak burada teokratik yapının tamamen ortadan kaldırılması hedeflenmediği gibi, devlet ve toplum hayatında laiklik meydana gelmiştir. Batı’da Kilise-Devlet çatışmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan laiklik, Türkiye’de çağdaşlaşmanın bir boyutu olarak gelişmiştir. Batı’nın gelişme dinamiklerini ve Osmanlı Devleti’nin Batı karşısında geri kalmasının nedenlerini çok iyi tahlil eden Atatürk, akıllı ve bilimi geri planda tutan toplumların çağın ne derece gerisinde kaldıklarını ve Batı’nın sömürgesi haline geldiklerini görmüştür. Bu tarihsel olgu üzerinden hareket eden Atatürk için laiklik, çağdaş ve ulusal bir devletin varlığı ve bağımsızlığı için vazgeçilmez bir ilke olmuştur. Laikliğin bir devlet politikası olarak benimsenmesi ve uygulaması Atatürk sayesinde olmuştur. Halifeliğin kaldırılması ile başlayan laikleşme alanındaki inkılaplarla Türkiye’nin laik bir devlet haline gelmesi sağlanmıştır.

Türkiye’de laiklik iki boyut üzerinde yükselmiştir. Birincisi devletle ilgili olan siyasi boyut, ikincisi ise toplumla ilgili olan sosyo-ekonomik boyuttur. Siyasi anlamda laiklik, devletin akıl ve bilimle yönetilmesi, yönetimde, eğitimde, hukukta ve ekonomide din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılmasıdır. İkinci boyutu olan sosyokültürel anlamda ise toplumda din ve vicdan özgürlüğünün sağlanması, kimsenin inancından dolayı kınanmaması ve sorgulanmamasıdır. Toplumda din, mezhep, inanç ve ibadet farklılıklarının bir çatışmaya dönüşmemesi, Atatürk’ün kurmuş olduğu ulusal devletin varlığı ile de yakından ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda laiklik, hem demokrasinin yerleşmesinin hem de ulusal devletin varlığını korumasının bir anahtarı olarak görülmüş ve bütün inkılapların temeline oturtulmuştur.

1922’de saltanatın Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kaldırılması, dini ve siyasi yetkilere sahip bir kurumun siyasal yetkilerinin elinden alınması ve dini yetkilerinin sınırlandırılması söz konusudur. 1923’te Cumhuriyetin ilan edilmesiyle, yeni devletin ilahi kökenli egemenlik anlayışı yerine millet egemenliğine dayanan bir devlet olacağı ilan edilmiştir. Türkiye’deki laiklik hareketleri içerisinde halifeliğin kaldırılışının ayrı bir önemi vardır. Laik bir devlet sisteminde dini bir kurumun yer alamayacağı düşüncesinden hareketle halifelik kaldırılmıştır. Halifeliğin kaldırıldığı gün kabul edilen başka bir kanunla Şerîye ve Evkaf Vekâlet’inin kaldırılması da, yürütme içindeki dini bir bakanlığa son verilerek, siyasi sistemin laikleşmesi sağlanmıştır. Ancak dini, sosyal bir ihtiyaç olarak gören Türkiye Cumhuriyeti, vatandaşlarının dini hizmetlerinin yerine getirmek ve devletin kontrolü altında tutmak için Diyanet İşleri Başkanlığı’nı kurmuştur. 3 Mart 1924’te kabul edilen başka bir kanunla, laik-dini okul ikilemi ortadan kaldırılmış ve eğitim laikleştirilmiştir. 30 Kasım 1925’te kabul edilen kanunla tekke, zaviye ve türbeler kapatılmıştır. 1926’da kabul edilen Medeni Kanun’la hukuk laikleştirilmiştir. 1924 anayasasında yer alan “Türkiye devletin dini, İslam’dır” maddesi 1928’de anayasadan

çıkartılmıştır. 1937’de anayasa değişikliği ile diğer beş ilkeyle birlikte laiklik de anayasaya girmiştir. Laiklik 1961 ve 1982 anayasalarında da Cumhuriyetin niteliklerinden birisi olarak yer almıştır.

Atatürk döneminde yapılan inkılaplarla, dini kurum ve kuralların devlet ve toplum hayatındaki etkisi ortadan kaldırılarak, din, kişi ile Allah arasında bir ilişki haline getirilmiştir. Böylece kişilerin din ve vicdan hürriyetleri devlet tarafından güvence altına alınmıştır. Laiklik; dinsizlik olmadığı gibi, din ve vicdan hürriyetini en iyi güvenceye alan bir sistemdir. Türkiye’de kişilerin din ve inançlarının gereğini yerine getirmesi laikliğin esasını oluşturmuştur. Bunu Atatürk şu sözleriyle gayet açık bir şekilde belirtmiştir: *“Laiklik asla dinsizlik olmadığı gibi, sahte dindarlık ve büyücülükle mücadele kapısını açtığı için, hakiki dindarlığın gelişmesi imkânını temin etmiştir. Laikliği dinsizlikle karıştırmak isteyenler, ilerleme ve canlılığın düşmanları ile gözlerinden perde kalkmamış doğu kavimlerinin fanatiklerinden başka kimse olamaz.”*

Türkiye’de Laiklik anlayışında, kişilerin dini inanışlarını serbestçe yerine getirilmesi esas olmakla birlikte, dinin siyasi ve şahsi menfaat temini için araç olarak kullanılmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Atatürk’e göre, Laiklik yalnız din ile dünya işlerinin birbirinden ayrılması demek değildir. Tüm yurttaşların vicdan, ibadet ve din özgürlüğü de demektir. Din ve vicdan hürriyetini kutsal bir hak olarak gören Atatürk, İslam dini hakkında şunları söylemiştir: *“Din vardır ve lazımdır. Temeli çok sağlam bir dinimiz vardır. Bizim dinimiz en makul ve en tabii bir dindir. Ve ancak bundan dolayıdır ki, son din olmuştur. Bir dinin tabii olması için akla, fenne, ilme ve mantığa uyması lazımdır. Bizim dinimiz bunlara tamamen uygundur.”* İslamiyet’te ruhban sınıfı olmadığını belirten Atatürk, başka bir konuşmasında da Türklerin Müslümanlığı konusunda fikirlerini açıklamıştır: *“Türk milleti daha dindar olmalıdır, yani bütün sadeliği ile dindar olmalıdır demek istiyorum. Dinime, bizzat hakikate nasıl inanıyorsam, buna da öyle inanıyorum. Şuura aykırı, ilerlemeye mani hiçbir şey ihtiva etmiyorum.”*

6. İNKILAPÇILIK

Son yüzyılda, Türk toplumunun geri kalması, bu ilkeye yol açmıştır. Çünkü olağan bir gelişme ile Türk toplumunun öteki toplumları yakalaması çok uzun zaman alabilecektir. Bunun için bazı atılımlar yapılması gerekmiş ve İnkılapçılık bu atılımları gerçekleştirmiştir. İnkılap, “Devlet ve toplum hayatında, gerektiğinde zora başvurarak yapılan köklü değişikliklerdir.” Atatürk önderliğinde yapılan Türk İnkılabı bu tanıma uygun bir seyir izlemiştir. Milletleşme-laikleşme ve çağdaşlaşma hareketi olan Türk İnkılabı’nda amaç, Türkiye devletini ve toplumunu çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmaktır.

Türk İnkılabı’nın başındaki insan olarak Atatürk, inkılabı şöyle tanımlamıştır: *“İnkılap mevcut müesseseleri zorla değiştirmek demektir. Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine, milletin en yüksek medeni icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmaktır.”*

Atatürk, devlet toplum hayatında yapmak istediği değişiklikleri ani olarak yapmıştır. Her ne kadar Türkiye’de inkılap, yukarıdan aşağıya doğru yapılmış, halktan doğrudan bir istek gelmemişse de, küçük çaplı başkaldırıları dışında halktan büyük tepki de gelmemiştir. Halk adına ve halkla birlikte hareket edilmiştir. Bunda, *“Bu inkılap milletin selameti namına halk namına yapıldı”* diyen Atatürk’ün, milletin ihtiyaçlarını tespit etmesi ve eğilimlerini sezmesi etkili olmuştur.

Türkiye’de bir inkılabın yapılması ihtiyaçlardan kaynaklanmıştır. Osmanlı Devleti’ni yönetenler ve aydınlar da yenileşme hareketlerinin gerekliliğine inanmış ve bu yolda bir takım yenilikler

yapmışlardır. Atatürk'ün de belirttiği gibi, Cumhuriyet döneminde yapılanlar meşrutiyet ve diğerlerine benzemez. Atatürk, yetiştiği dönemin tartışmalarından faydalanmış, kendince bir model geliştirmiştir. Tanzimat'tan beri yapılanlar olumlu veya olumsuz yönleriyle Türkiye Cumhuriyeti'ne bir miras bırakmıştır. Ancak, Atatürk'ü kendinden öncekilerden ayıran temel özellik, kökten bir inkılap hareketine başlaması ve başarmasıdır. Osmanlı Devleti'nin kurtuluşu için ileri sürülen Osmanlılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık fikirlerinden Türkçülük ve Batıcılık, Atatürk tarafından kendine özgü bir metotla uygulamaya sokulmuştur. Atatürk'ün Türkiye'yi çağdaşlaştırma hareketinde Batı (Avrupa) model olarak anılmıştır. Bu, körü körüne Avrupa'nın taklit edilmesi değildir. Atatürk, Batı konusunda şunları söylemiştir: *"Biz, Batı medeniyetini bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Onda iyi gördüklerimizi, kendi bünyemize uygun bulduğumuz için, dünya medeniyet seviyesi içinde benimsiyoruz."* Batı, Atatürk'ün kafasındaki devlet ve toplum anlayışını gerçekleştirmiş olduğu için model olmuştur. Atatürk, Batı'nın Türk İnkılabı'ndaki model olma rolünü şu sözlerle belirtmiştir: *"Memleketimizi asrileştirmek istiyoruz. Bütün mesaimiz Türkiye'de asri, binaenaleyh Batılı biri hükümet vücuda getirmektir. Medeniyete girmek arzu edip de, Batı'ya yönelmemesi millet hangisidir."*

Hangi ideolojiye dayanırsa dayansın, dünyanın inkılap yapılan her ülkesinde hedefe ulaştıktan sonra, yapılanları korumak için önlemler alınır. Bu Türkiye ve Atatürk inkılabı için de böyledir. *"İnkılabın hedefini kavramış olanlar, daima onu muhafazaya muktedir olacaklardır"* diyen Atatürk, şunları söylemiştir: *"Biz, büyük bir inkılap yaptık. Memleketi bir çağdan alıp yeni bir çağa götürdük. Birçok eski müesseseleri yıktık. Bunların binlerce taraftarı vardır. Fırsat beklediklerini unutmamak lazım. En ileri demokrasilerde bile rejimi korumak için, sert tedbirlere müracaat edilmiştir. Bize gelince, inkılabı koruyacak tedbirlere daha çok muhtacdır."*

Atatürk'ün İnkılapçılık ilkesi, iki temel amaca dönüktür. Birincisi, Atatürk tarafından yapılan inkılapları korumaktır. Bu koruma, modern Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkıp yerine çağdışı rejimler kurmak isteyenlere karşı uyanık ve dikkatli olmayı öngörür. İnkılapçılığın ikinci yönü ise, Türk devleti ve milletinin yararına olan evrensel ve çağdaş yenilikleri benimsemektir.

KAYNAKÇA

Mevlüt Çelebi, Türk İnkılap Tarihi, İzmir, 2012.

Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Editör Temuçin Faik Ertan, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2019.

Tuncer Baykara, Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri, Akademi Kitabevi, İzmir, 1996.

Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980, C.4, Cem Yay., İstanbul 2002.

